

MAKTAB, OILA VA MAHALLA HAMKORLIGI KONSEPSIYASI, TALIM TARBIYA SAMARADORLIGINI OSHIRISH

Navoiy Davlat Universiteti

Pedagogika nazariyasi va tarixi yo'nalishi

1-kurs magistri

Baxtiyorova Dildora Boxodir qizi

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktab, oila va mahalla o'rtasidagi hamkorlik konsepsiyasi, uning ta'lim-tarbiya samaradorligini oshirishdagi roli va ahamiyati ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning ta'lim sohasidagi islohotlarga doir fikr-mulohazalari, hamda mavzuga oid qonun va farmonlar ko'rib chiqiladi. Maqtola uch tomonlama hamkorlik modelini shakllantirish yo'llari va uni amaliyotga tatbiq etish mexanizmlarini o'rganadi.

Kalit so'zlar: maktab, oila, mahalla, hamkorlik, ta'lim-tarbiya, samaradorlik, islohot.

Kirish. Zamonaviy jamiyatda ta'lim-tarbiya masalasi faqat maktab yoki faqat oilaning vazifasi sifatida qaralishi mumkin emas. Bola shaxsini shakllantirishda uch muhim ijtimoiy institut — maktab, oila va mahalla — bir-birini to'ldiruvchi, o'zaro hamkorlik qiluvchi tizim sifatida faoliyat yuritishi zarur. Ana shu hamkorlikning sifati, izchilligi va maqsadga muvofiqligi bolaning ma'naviy, intellektual va jismoniy kamolotiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

O'zbekistonning yangi taraqqiyot yo'lida Prezident Shavkat Mirziyoyev ta'lim sohasini tubdan isloh qilishni davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi sifatida belgilab oldi. Ushbu islohotlar doirasida maktab, oila va mahalla o'rtasidagi aloqalarni yangi sifat darajasiga ko'tarish dolzarb vazifaga aylandi.

Mavzuning ilmiy-nazariy asoslari. Pedagogika fani tarixida maktab, oila va jamiyat hamkorligining ahamiyatini asoslab bergan ko'plab olimlar va mutafakkirlar bo'lgan. Buyuk pedagog J.A.Komenskiy bolani tarbiyalashda oila va maktabning birligi zarurligini uqtirgan bo'lsa, K.D.Ushinskiy milliy tarbiya g'oyasida mahalliy muhitning o'rni beqiyos

ekanligini ta'kidlagan. O'zbek pedagogikasida esa ushbu masala o'ziga xos milliy an'analar bilan uyg'unlashtirilgan holda talqin etiladi.

Zamonaviy ta'lim falsafasida «ekologik tizim» nazariyasi (U.Bronfenbrenner) bolaning rivojlanishiga ta'sir etuvchi bir necha qatlamli muhitni — oila, maktab, mahalla va keng jamiyat — yaxlit tizim sifatida o'rganishni taklif qiladi. Ushbu nazariya O'zbekiston sharoitiga ham juda mos keladi, chunki mahalla instituti jamiyatimizda alohida o'rin tutadi.

Sh.M.Mirziyoyev ta'lim masalasini har doim millat kelajagi bilan bog'lab kelmoqda. U o'zining nutq va chiqishlarida bu masalada bir necha muhim fikrlarni bayon etgan: *"Biz yosh avlodni tarbiyalashda maktab, oila va mahallaning hamkorligini yangi bosqichga ko'tarishimiz kerak. Farzandlarimiz qayerda tarbiyalanmasin — maktabda, uyda yoki ko'chada — ular bir xil qadriyatlar, bir xil ma'naviy muhitni his etishi lozim."*

Sh.M.Mirziyoyev "Maktab va oila o'rtasidagi aloqa — bu rasmiyatchilik emas, bu haqiqiy sheriklik bo'lishi kerak. Ota-onalar farzandining maktabdagi hayotida faol ishtirok etishi, o'qituvchilar esa oilaviy muhitni yaxshi bilishi zarur."

— *Xalq ta'limi xodimlari anjumani, 2022-yil*

Prezident mahalla institutini tarbiya tizimining muhim bo'g'ini sifatida alohida ta'kidlaydi. 2020-yil 3-fevralda bo'lib o'tgan Oliy Majlis murojaatnomasida u shunday degan edi: *"Mahalla — bu bizning ming yillik an'anamiz, ma'naviyatimizning beshigi. Mahalla tarbiyaviy vazifasini bajarishda maktab va oila bilan chambarchas birgalikda ishlashi kerak. Yoshlarni to'g'ri yo'lga solishda mahalla faoli, o'qituvchi va ota-onaning uchlik muloqoti o'ta muhimdir."*

Xalq ta'limi vazirligining 2023-yildagi hisobotiga ko'ra, Prezident tashabbusi bilan joriy etilgan "Maktab-oila-mahalla" dasturi doirasida respublika bo'yicha 14 000 dan ortiq maktabda ota-onalar kengashlari faollashtirilib, mahalla fuqarolar yig'inlari bilan muntazam hamkorlik o'rnatilgan.

O'zbekiston Respublikasida maktab, oila va mahalla hamkorligini huquqiy jihatdan tartibga soluvchi bir qator muhim hujjatlar qabul qilingan:

1. "Ta'lim to'g'risida" O'zbekiston Respublikasining Qonuni (2020-yil 23-sentabr). Ushbu qonunning 14-moddasi maktab va oila o'rtasidagi munosabatlarni tartibga soladi. Qonunga ko'ra, ota-onalar (vasiylar) farzandlarining ta'lim-tarbiyasida faol ishtirok etish huquqi va majburiyatiga ega. 17-modda esa mahalliy jamoatchilik va fuqarolik institutlarini ta'lim jarayoniga jalb etish mexanizmlarini belgilaydi.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-6108-son Farmoni (2021-yil 11-may) — "Mahalla institutini yanada takomillashtirish va uning faoliyatini kuchaytirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida". Ushbu farmon mahallaning ta'lim-tarbiyaviy vazifalarini aniqlashtirdi va mahalla fuqarolar yig'ini qoshida yoshlar bilan ishlash bo'yicha maxsus tuzilmalar yaratish ko'zda tutildi. Farmon mahallaga tayinlangan «yosh oila inspektori» lavozimini joriy etdi, bu esa maktab va oila o'rtasidagi bog'lovchi bo'g'in vazifasini bajaradi.

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-5177-son Qarori (2021-yil 6-may) — "2021–2025-yillarda maktab ta'limini rivojlantirishning kompleks dasturi to'g'risida". Mazkur qarorning alohida bo'limi maktab-oila-mahalla hamkorlik tizimini mustahkamlashga bag'ishlangan. Unda ota-onalar kengashlarini faollashtirish, maktab direktorlari va mahalla faollarining birgalikdagi ishini tashkil etish, hamda tarbiyaviy tadbirlarni maktab, oila va mahalla ishtiroqida o'tkazish majburiy qilib belgilangan.

4. "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida" O'zbekiston Respublikasining Qonuni (2016-yil 14-sentabr, 2021-yilda yangi tahrirda). Ushbu qonun yoshlarning ijtimoiylashuvida mahalla va maktabning rolini belgilab beradi, ota-onalar javobgarligini mustahkamlaydi va yoshlar bilan ishlashda uch tomonlama tizim: maktab — oila — mahalla modelini qonuniy asosda tasdiqlaydigan normalarni o'z ichiga oladi.

5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-60-son Farmoni (2022-yil 28-yanvar) — "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi to'g'risida" Strategiyaning ta'limga oid bo'limida «tarbiyada izchillik» tamoyili markaziy o'rin egallaydi. Strategiyada maktab, oila va mahalla hamkorligini yangi darajaga ko'tarish 2026-yilgacha amalga oshiriladigan ustuvor vazifalar qatoriga kiritilgan. Hujjatda ota-onalar pedagogik savodxonligini oshirish va mahalla institutini ta'lim jarayoniga faol jalb

etish aniq ko‘rsatkichlar bilan belgilangan. Yuqoridagi hujjatlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekiston qonunchiligi maktab, oila va mahalla hamkorligini rasmiylashtirishda ketma-ket va tizimli yondashuvni amalga oshirmoqda. Dastlabki bosqichda (2016–2020) oilaviy tarbiya va yoshlar siyosatiga oid umumiy asoslar yaratilgan bo‘lsa, ikkinchi bosqichda (2020–2022) ushbu hamkorlikni operatsional darajada tartibga soluvchi mexanizmlar ishlab chiqildi. 2022-yildan buyon esa Yangi O‘zbekiston strategiyasi doirasida bu hamkorlik yanada institutsionallashtirilib bormoqda.

Amaliyot shuni ko‘rsatadiki, maktab, oila va mahalla hamkorligi hali ham bir qator muammolarni boshdan kechirmoqda: Birinchidan, rasmiyatchilik muammosi. Ko‘pgina hollarda ota-onalar kengashlari va mahalla bilan muloqot rasmiy yig‘ilishlar bilan cheklanib, haqiqiy hamkorlikka aylanmayapti. Ota-onalarning ko‘pchiligi maktab hayotida passiv qatnashuvchi sifatida qolmoqda. Ikkinchidan, pedagogik savodxonlik masalasi. Ota-onalarning bir qismida bolani tarbiyalash, motivatsiya shakllantirish va ta’lim jarayonida yordam berish bo‘yicha zarur bilim va ko‘nikmalar yetishmaydi. Bu esa maktab va oila o‘rtasidagi tafovutni keltirib chiqaradi. Uchinchidan, mahalla faollarining bandligi. Mahalla fuqarolar yig‘inlari va ularning xodimlari ko‘p sonli ma’muriy vazifalarni bajarar ekan, ta’lim-tarbiya masalalariga etarlicha vaqt va e’tibor ajrata olmayapti. To‘rtinchidan, axborot almashish tizimining zaif tomoni. Maktab, oila va mahalla o‘rtasida aniq, tezkor va samarali axborot almashish mexanizmlari hali to‘liq shakllanmagan. Raqamli texnologiyalar imkoniyatlaridan etarlicha foydalanilmayapti.

Maktab, oila va mahalla hamkorligining samaradorligini oshirish uchun quyidagi yo‘nalishlar bo‘yicha ishlash tavsiya etiladi:

1. Strukturaviy hamkorlik: Har bir maktabda «Uch tomonlama hamkorlik koordinatori» lavozimini joriy etish, bu shaxs maktab, oila va mahalla o‘rtasidagi muloqotni doimiy ravishda ta’minlab turishi kerak.

2. Ota-onalar maktabi: Har bir mahallada muntazam ota-onalar pedagogik maktabini tashkil etish, unda psixolog, pedagoglar va mahalla faollari birgalikda ota-onalarning tarbiyaviy savodxonligini oshirish bo‘yicha mashg‘ulotlar o‘tkazishi lozim.

3. Raqamli platforma: Maktab, ota-onalar va mahalla faollari uchun yagona raqamli aloqa platformasini yaratish, bu orqali darslar davomati, o'quvchi xulq-atvori, natijalar va tadbirlar haqida real vaqtda ma'lumot almashish imkoniyatini ta'minlash.

4. Hamkorlikdagi loyihalar: Uch tomon birgalikda amalga oshiradigan tarbiyaviy loyihalar: mahalla tarixini o'rganish, ijtimoiy foydali mehnat, ekologik tadbirlar va madaniy merosni o'rganish kabi ishlarni tizimga solish.

5. Monitoring va baholash: Hamkorlikning samaradorligini o'lchash uchun aniq mezonlar va ko'rsatkichlar tizimini ishlab chiqish, yillik hisobotlar va muvaffaqiyatli tajribalarni ommalashtirish.

Xulosa. Maktab, oila va mahalla hamkorligi — bu ta'lim-tarbiya samaradorligini oshirishning asosiy omillaridan biridir. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning bu sohadagi qarashlari va qabul qilingan qonuniy-me'yoriy hujjatlar mazkur hamkorlikni yangi sifat darajasiga ko'tarishning puxta huquqiy va siyosiy asosini yaratmoqda. Yangi O'zbekiston strategiyasida ta'lim sohasiga alohida e'tibor qaratilganligi, mahalla institutining vakolatlarini kuchaytirish va oilaviy tarbiyani davlat siyosati darajasiga ko'tarish borasidagi tadbirlar maktab, oila va mahalla uchlik tizimini haqiqiy ta'lim-tarbiyaviy kuchga aylantirish uchun keng imkoniyatlar ochib beradi.

Ushbu yo'nalishda ilmiy izlanishlarni davom ettirish, amaliy tajribalarni umumlashtirish va xalqaro pedagogika yutuqlarini milliy an'analar bilan uyg'unlashtirish zarurati mavjud. Zero, maktab, oila va mahalla yaxlit tizim sifatida ishlagan taqdirdagina O'zbekistonning kelajagi bo'lmish yosh avlod komil inson bo'lib yetishishi ta'minlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. — Toshkent, 2020-yil 23-sentabr.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-6108-son Farmoni "Mahalla institutini yanada takomillashtirish to'g'risida". — 2021-yil 11-may.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-5177-son Qarori "2021–2025-yillarda maktab ta'limini rivojlantirishning kompleks dasturi to'g'risida". — 2021-yil 6-may.

4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-60-son Farmoni "2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida". — 2022-yil 28-yanvar.
5. Mirziyoyev Sh.M. Oliy Majlisga Murojaatnoma. — Toshkent, 2020.
6. Mirziyoyev Sh.M. Xalq ta'limi xodimlari anjumani materiallari. — Toshkent, 2022.
7. Bronfenbrenner U. The Ecology of Human Development. — Harvard University Press, 1979.
8. Tolipov O‘. Pedagogika nazariyasi va tarixi. — Toshkent: Fan, 2018.
9. Yo‘ldoshev J., Usmonov S. Oila pedagogikasi. — Toshkent: O‘qituvchi, 2019.
10. Xalq ta'limi vazirligi. Maktab ta'limini rivojlantirish bo‘yicha 2023-yil yillik hisoboti. — Toshkent, 2023.